

ЗМІСТ

ВСТУП	08
РОЗДІЛ 1: ЛЮДИ – ЦЕ ТВАРИНИ	10
РОЗДІЛ 2: СУПЕРСИЛА САПІЄНСІВ	40
РОЗДІЛ 3: ЯК ЖИЛИ НАШІ ПРЕДКИ	72
РОЗДІЛ 4: КУДИ ПОДІЛИСЯ ВСІ ТВАРИНИ?	130
ПОДЯКА	164

ЩО Ж ТАКЕ ЛЮДИНА? —

Дорослішати — важка праця. Не тільки для вас і ваших друзів, а для всіх. Навіть для тварин.

Щоб левенята подорослішали, їм треба навчитися бігати та полювати на зебр. Дельфінятко повинне вміти плавати та ловити рибу. Орленя вчиться літати та будувати гніздо. І все це не так просто.

Але людям дорослішати ще важче, адже ми не знаємо, чого нам потрібно вчитися. Леви бігають і полюють на зебр, дельфіни плавають і ловлять рибу, орли літають і в'ють гнізда. А що роблять люди?

Коли ви виростете, зможете їздити на гоночному авто швидше, ніж бігає лев. Зможете дістатися кораблем далі, ніж запливе будь-який дельфін. Зможете підняти літак на висоту, куди не долетить жоден орел. Ви зможете робити мільйон інших речей, про які тварини навіть не здогадуються. Наприклад, вигадати нову комп'ютерну гру, створити нові ліки, очолити експедицію на Марс або цілими днями сидіти вдома й дивитися телевізор. Люди мають стільки можливостей! Ось чому бути людиною — непросто завдання.

Та хай там що ви зрештою робитимете, варто дізнатися, чому в людей стільки можливостей. Це тому, що ми господарюємо на планеті Земля.

Колись на нашій планеті порадкувало багато різних тварин. Леви, ведмеді та слони царювали на землі. Дельфіни, кити й акули

панували в морі. У небі володарювали орли, сови та яструби. Але тепер ми, люди, — господарі всього: і землі, і моря, і неба. Хоч куди ми вирушили б автомобілями, кораблями та літаками, левам, дельфінам і орлам доводиться зійти з дороги, і то швидко! Тваринам не під силу зупинити нас, коли ми будуємо автомагістралі через їхні ліси. Вони не можуть перешкодити нам споруджувати дамби через їхні річки. І не можуть стати на заваді, коли ми забруднюємо океани та небо.

Насправді люди зараз такі могутні, що від нас залежить доля всіх тварин. Єдина причина, чому леви, дельфіни та орли досі існують, — те, що ми дозволяємо їм існувати. Якби люди захотіли, вони позбулися б усіх левів, дельфінів та орлів у світі ще до початку наступного року.

Це велика влада, і її можна використати як на добро, так і на зло. Нам, людям, слід розуміти силу, якою ми володіємо, і як її можна застосувати.

А для цього потрібно знати, як ми взагалі здобули цю силу.

Ми, люди, не такі сильні, як леви, не плаваємо, як дельфіни, і явно не маємо крил! То як же сталося, що ми пануємо на планеті?

Відповідь на це запитання — одна з найдивніших історій, які ви могли чути.

І ЦЯ ІСТОРІЯ ПРАВДИВА.

1

ЛЮДИ –
ЦЕ ТВАРИНИ

КОЛИСЬ МИ БУЛИ ДИКИМИ

Наша історія починається дуже давно, мільйони років тому. Тоді люди були звичайними тваринами. Люди не жили в будинках, не ходили на роботу або до школи, не мали машин, комп'ютерів чи супермаркетів. Вони жили в дикій природі, лазили деревами по плоди, нищпорили всюди в пошуках грибів, їли черв'яків, равликів і жаб.

Інші тварини — приміром, жирафи, зебри, павіани — не боялися людей і не надто звертали на них увагу. Ніхто й не уявляв, що якимось люди полетять на Місяць, розроблять атомні бомби й напишуть книжки, як ту, що ви зараз читаете.

Спершу люди навіть не вмiли виробляти знаряддя праці. Бувало, вони розколювали горіхи камінням. Та ані луків, ані стріл, ані списів, ані ножів у них не було. *Люди були порівняно слабкими тваринами*, і щойно перед ними з'являвся лев або ведмідь, вони мушили втікати — і дуже швидко!

У наш час багато дітей і досі прокидаються вночі, злякавшись, що під ліжком сидить почвара. Це пам'ять про події давниною у мільйони років. Тоді справді існували почвари, які підкрадалися до дітей ночами. Легкий шум у темряві міг означати лева, який прийшов вас з'їсти. Якщо ви швидко видиралися на верхівку дерева, то виживали. А якщо знову засинали, вас з'їдав лев.

Іноді, коли леви вбивали жирафа й з'їдали його, люди спостерігали за цим із безпечної відстані. Вони хотіли взяти собі трохи м'яса, але боялися наблизитися. Навіть коли леви йшли, люди все одно не наважувалися підійти. Тому що тепер на недоїдки накидалися гієни, а люди боялися зчепитися із цією агресивною зграєю. Нарешті,

коли всі тварини йшли, люди обережно, навшпиньки, підходили до туші, сподіваючись знайти недоїдки... але там лишалися тільки голі кістки. Отож вони знизували плечима й ішли шукати фігові дерева.

Раптом одній людині спала на думку чудова ідея. Вона взяла камінь і розколола ним кістку. В середині виявився кістковий мозок — соковита речовина у кістці. Людина з'їла кістковий мозок і подумала, що це смачно. Інші люди побачили, що вона зробила, і повторили за нею. Невдовзі всі почали розколювати кістки камінням і їсти кістковий мозок. Нарешті в людей було хоча б щось, що вмiли робити тільки вони!

Кожна тварина має особливі таланти: павуки плетуть павутину й ловлять мух, бджоли будують вулики та виробляють мед, а дятли добувають личинки зі стовбурів дерев. *У деяких тварин таланти дуже дивні.* Візьмімо, приміром, риб-чистильників: ці маленькі рибки тримаються поблизу акул, очікуючи, поки ті поїдять. Посмакувавши тунцем, акула широко роззявляє пащу, і всі риби-чистильники запливають усередину, щоб вичистити шматочки застряглого між її зубами тунця. Акула отримує безкоштовну стоматологічну допомогу, а риби-чистильники — смачну їжу. Акули якось розпізнають риб-чистильників і ніколи випадково їх не їдять.

У стародавніх людей теж була своя особливість: вони знали, як за допомогою каміння розколоти кістку, щоб з'їсти кістковий мозок. Ба більше, люди зрозуміли, що майструвати знаряддя — хороша ідея.

Вони почали використовувати палиці та каміння, щоб виготовляти всілякі інструменти. Не тільки щоб розколювати кістки, але й щоб виколупувати устриці зі скель, викопувати дику цибулю та моркву, а також щоб полювати на дрібних тварин, як-от ящірок та птахів.

Зрештою, люди винайшли набагато дивовижніше знаряддя, ніж палиці та каміння: *вони зрозуміли, як використовувати вогонь!* Вогонь лютий і страшний. Коли лев з'їдає зебру, він уже не голодний,

тому лягає та спить. А коли вогонь з'їдає дерево, він стає тільки голоднішим і дико стрибає з дерева на дерево. За день він може з'їсти цілий ліс, залишивши після себе лише попіл. Якщо спробувати торкнутися вогню чи стримати його поширення, він спалить і вас. Отже, всі тварини бояться вогню. Вогонь для деяких страшніший за левів. Власне, навіть леви бояться вогню.

Але деякі стародавні люди зацікавилися вогнем. Якби ж вони вміли користуватися ним так само, як палицями та камінням...

А ви любите іноді просто сидіти та дивитися на вогонь, спостерігати, як танцює полум'я? Це ще один спогад давніх людей. Спершу люди підходили до вогню дуже обережно, спостерігаючи за ним здалеку. Можливо, вони виявили, що, якщо блискавка підпалить дерево, можна сісти навколо нього та насолоджуватися світлом і теплом. А ще краще, що жодна небезпечна тварина не наблизиться до них, поки дерево палає.